

SENEDD SY’N GWEITHIO I GYMRU

Adroddiad Cryno'r Panel Arbenigol ar Ddiwygio Etholiadol y Cynulliad

Tachwedd 2017

RHAGAIR Y CADEIRYDD

Mae'r Cynulliad heddiw yn sefydliad tra gwahanol i'r un a sefydlwyd ym 1999, ac mae datganoli yng Nghymru yn parhau i ddatblygu. Mae'r Cynulliad ar fin dod yn Senedd Cymru. Cyn bo hir, bydd yn gweithredu ar sail model newydd o gadw pwerau o dan Ddeddf Cymru 2017, a bydd ganddo gyfrifoldeb am y trethi cyntaf yng Nghymru ers 800 mlynedd, gan gynnwys pwerau i amrywio treth incwm, a sefydlu ei hun yn briodol yn y tirlun cyfansoddiadol sy'n newid yn y DU.

Mae llawer sy'n astudio'r Cynulliad ac yn ymwneud ag ef yn cydnabod nad oes ganddo'r capasiti sydd ei angen arno, gan mai dim ond 60 Aelod sydd ganddo. Mae hyn yn bwysig. Mae gan Aelodau'r Cynulliad rolau hanfodol yn dwyn Llywodraeth Cymru i gyfrif, cynnal trosolwg o bolisi, deddfwriaeth a gwariant, a chraffu arnynt, hyrwyddo buddiannau eu hetholwyr, a chynnwys pobl Cymru yn ein democratiaeth wrth iddi aeddfedu. Pan gaiff y rolau hyn eu cyflawni'n effeithiol, ceir effaith real, uniongyrchol a chadarnhaol ar fywydau pobl Cymru a'u cymunedau.

Fel Panel annibynnol a diduedd, rydym wedi defnyddio ein harbenigedd a'n profiad i ddod i'r casgliad nad oes gan Gynulliad â 60 Aelod y capasiti sydd ei angen arno i gyflawni ei gyfrifoldebau, nawr ac yn y dyfodol.

Mae angen rhagor o Aelodau cyn y gall y Cynulliad weithio'n effeithiol i ymateb i'r heriau a'r cyfleoedd o ran craffu a deddfu y mae'n eu hwynebu nawr ac yn y dyfodol. Felly, mae achos cryf dros gynyddu maint y Cynulliad yn sylweddol.

Bydd llawer, yn ddiau, yn cwestiynu ai gwario ar ragor o wleidyddion yw'r ffordd ymlaen ar adeg o gyni fel hwn. Fodd bynnag, fel yr eglurwn yn ein hadroddiad,

er y gall y costau ychwanegol fod yn sylweddol mewn termau absoliwt, dylid eu cadw i'r lleiafswm ac nid ydynt ond cyfran fechan iawn o'r arian sy'n cael ei wario gan y llywodraeth y mae'r Cynulliad yn cynnal trosolwg ohoni. Credwn y gallai hyd yn oed welliannau bach yn y broses o graffu ar benderfyniadau Llywodraeth Cymru o ran gwariant a pholisi ddod â budd sylweddol i drethdalwyr.

Mae newid maint y Cynulliad yn gyfle hefyd i ddiwygio ac adfywio'r system etholiadol fel bod y Cynulliad yn adlewyrchu'n well y cymunedau y mae'n eu gwasanaethu. Yn yr un modd, gallai rhoi'r bleidlais i bobl ifanc 16 ac 17 oed fod yn ffordd rymus o gynnwys pobl ifanc Cymru yn ein democratiaeth, a'u cael i ymgysylltu â hi, gan gynyddu eu hymwybyddiaeth wleidyddol a'u cyfraniad yn awr ac yn y dyfodol. Wedi'r cyfan, eu dyfodol nhw sydd dan sylw.

Mae galw am ragor o wleidyddion yn beth amhoblogaidd. Rydym yn deall hynny. Serch hynny, rydym yn credu, wrth i ddatganoli yng Nghymru ddechrau ar y cam nesaf, na all y Cynulliad barhau fel y mae heb beryglu ei allu i gyflawni dros y bobl a'r cymunedau y mae'n eu gwasanaethu. Galwad i weithredu yw'r adroddiad hwn. O fis Ebrill 2018 ymlaen bydd gan y Cynulliad, o'r diwedd, y pwerau sydd eu hangen arno i fynd i'r afael â'r materion hyn ei hun, ac i sicrhau bod etholiad 2021 yn esgor ar senedd sydd wirioneddol yn gweithio i bobl Cymru.

Yr Athro Laura McAllister CBE, FLSW, FRSA

Cadeirydd y Panel Arbenigol ar Ddiwygio Etholiadol y Cynulliad

SEFYDLWYD Y PANEL ARBENIGOL AR DDIWYGIO ETHOLIADOL Y CYNULLIAD YM MIS CHWEFROR 2017 I ROI CYNGOR DIBYNADWY, SY’N WLEIDYDDOL DDIDUEDD, I LYWYDD A CHOMISIWN Y CYNULLIAD YNGHYLCH NIFER YR AELODAU SYDD EU HANGEN AR Y CYNULLIAD, Y SYSTEM ETHOLIADOL FWYAF ADDAS A’R OEDRAN PLEIDLEISIO ISAF AR GYFER ETHOLIADAU’R CYNULLIAD.

Y CEFNDIR

Ar Brif Ddiwrnod Penodedig—y disgwylir iddo fod yn 1 Ebrill 2018—bydd *Deddf Cymru 2017* yn rhoi pwerau i’r Cynulliad dros ei faint, ei drefniadau etholiadol a’i etholfraint.

Mae Comisiwn y Cynulliad yn arwain gwaith i archwilio sut y gellid defnyddio’r pwerau hyn i sicrhau bod y Cynulliad yn sefydliad effeithiol a blaengar sy’n darparu’n effeithiol ar gyfer pobl Cymru.

At y diben hwn, cawsom ein penodi gan y Llywydd a Chomisiwn y Cynulliad fel Panel Arbenigol ym mis Chwefror 2017, a gofynnwyd inni lunio adroddiad erbyn tymor yr hydref 2017. Ein cylch gwaith yw darparu cyngor cadarn, gwleidyddol ddiduedd, a seiliedig ar dystiolaeth ynghylch:

- ▶ Nifer yr Aelodau y mae ar y Cynulliad eu hangen;
- ▶ Y system bleidleisio a ddefnyddir i’w hethol;
- ▶ Yr oedran pleidleisio isaf ar gyfer etholiadau’r Cynulliad.

PANEL ARBENIGOL AR DDIWYGIO
ETHOLIADOL Y CYNULLIAD

CAPASITI A MAINT Y CYNULLIAD

Cyhoeddodd Comisiwn y Pedwerydd Cynulliad adroddiad ym mis Ionawr 2015 ar gapasiti'r Cynulliad, a daeth i'r casgliad a ganlyn:

“Gyda dim ond 60 o Aelodau, mae diffyg pŵer yn y Cynulliad Cenedlaethol ac mae gormod o bwysau yn cael ei roi arno.”

Mae Comisiwn y Pumed Cynulliad yn cytuno â'i ragflaenydd, ac ym mis Tachwedd 2016 cyhoeddodd y Llywydd benderfyniad y Comisiwn i fwrw ymlaen â'r gwaith o ystyried capasiti'r Cynulliad. Gofynnwyd inni am gyngor ynglŷn â nifer yr Aelodau y mae ar y Cynulliad eu hangen.

MATERION YR YDYM WEDI'U HYSTYRIED

Mae rôl a phwerau'r Cynulliad wedi cynyddu'n sylweddol ers 1999.

Mae'r pwysau ar y Cynulliad yn debygol o barhau i gynyddu wrth iddo symud i fodel o ddatganoli sy'n seiliedig ar gadw pwerau, o ganlyniad i ddatganoli'r pwerau dros drethiant a benthyca (gan gynnwys pwerau i amrywio'r dreth incwm) a datganoli rhagor o gyfrifoldebau, ac wrth i'r DU ymadael â'r Undeb Ewropeaidd.

Er nad oedd hyn yn uniongyrchol o fewn ein cylch gwaith, buom yn ystyried beth sydd wedi'i wneud, neu y gellid ei wneud, i gynyddu capasiti'r Cynulliad heb ethol rhagor o Aelodau.

Mae amrywiaeth o wahanol dulliau wedi cael eu defnyddio gan yr Aelodau Cynulliad eu hunain, y Comisiwn a Bwrdd Taliadau annibynnol y Cynulliad i geisio ehangu a gwneud y mwyaf o gapasiti'r Cynulliad o 60 Aelod. Mae'r rhain yn cynnwys newid:

- ▶ arferion gwaith;
- ▶ strwythur wythnos waith y Cynulliad;
- ▶ nifer yr wythnosau eistedd;
- ▶ trefniadau cynefino, hyfforddi a datblygiad proffesiynol;
- ▶ cynnwys arbenigwyr, y cyhoedd a rhanddeiliaid yn y gwaith craffu;

- ▶ yr adnoddau sydd ar gael i'r pwyllgorau;
- ▶ strwythur system y pwyllgorau; a'r
- ▶ cymorth a'r adnoddau sydd ar gael i'r Aelodau.

Yn unigol a gyda'i gilydd, hwyrach bod y dulliau hyn wedi cynyddu capasiti'r sefydliad yn ei gyfanrwydd, ond yn y pen draw nid ydynt wedi mynd i'r afael â'r broblem sylfaenol nad oes ond 60 Aelod etholedig ar gael i ymgymryd â swyddogaethau hanfodol. Nid oes modd i'r dulliau hyn fynd i'r afael â'r broblem honno chwaith.

Mae rolau'r Aelodau yn amrywiol a chymhleth; nid yw busnes ffurfiol y Cynulliad ond un agwedd ar y gwaith.

Maent yn ddeddfwyr, yn craffu ar bolisi a chyllid, ac yn gyflogwyr sydd â chyfrifoldebau am staff, eiddo a chontractau, ac maent, yn y pen draw, yn wleidyddion etholedig â chyfrifoldebau pwysig i'w hetholwyr a'u plaid. Mae hyn yn cynnwys cynrychioli eu hetholwyr, er enghraifft, drwy ymgymryd â gwaith achos, arwain neu gyfrannu at ymgyrchoedd lleol a chenedlaethol, a threfnu neu fynd i ddigwyddiadau lleol.

Credwn na ellir ac na ddylid gwahanu rolau o'r fath oddi wrth rolau'r Aelodau mewn perthynas â busnes ffurfiol y Cynulliad, gan y gall gwaith achos neu ymgyrchoedd roi cipolwg gwerthfawr ar y modd y mae polisiau neu ddeddfwriaeth yn cael eu rhoi ar waith ar lawr gwlad.

Mae eu cyfrifoldeb am graffu ar bolisi, deddfwriaeth a chyllid a chynnal trosolwg o Lywodraeth Cymru a chyrrff cyhoeddus eraill yng Nghymru yn rhan allweddol o rolau'r Aelodau.

Er nad yw'n hawdd mesur yn wrthrychol effaith y gwaith craffu, mae'n eglur i ni fod y gwaith hwnnw yn cael effaith gadarnhaol ar fywydau pobl Cymru. Er mwyn i waith craffu fod yn effeithiol, rhaid bod digon o Aelodau y tu allan i'r llywodraeth i gyflawni'r swyddogaethau hyn.

MATERION YR YDYM WEDI'U HYSTYRIED

Rhoddwyd sylw penodol gennym i gapasiti system bwyllgorau'r Cynulliad gan fod y pwyllgorau yn allweddol i rôl graffu'r Cynulliad.

Buom yn ystyried strwythur presennol y pwyllgorau, gan gynnwys nifer y pwyllgorau, eu cylch gwaith a nifer yr aelodau sydd ganddynt.

Buom hefyd yn ystyried capasiti'r Cynulliad i weithredu system y pwyllgorau o ran dyrannu aelodau, gan ystyried yr angen i neilltuo amser ar gyfer paratoi, ymchwilio a chynnal gwaith ymgysylltu anffurfiol yn ogystal ag ar gyfer y cyfarfodydd ffurfiol, a chan eithrio deiliaid swyddi megis Gweinidogion, y Llywydd a'r Dirprwy Lywydd o blith yr Aelodau sydd ar gael i ymgymryd â rolau pwyllgor.

Daethom i'r casgliad y dylai cadeiryddion pwyllgorau polisi a deddfwriaeth neu bwyllgorau sylweddol eraill megis y Pwyllgor Cyllid neu'r Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus, fel mater o egwyddor, wasanaethu ar eu pwyllgor eu hunain yn unig, ac na ddylai Aelodau eraill wasanaethu ar fwy na dau bwyllgor yr un. Nid oes modd cyflawni hyn â system bresennol y pwyllgorau mewn Cynulliad o 60 Aelod.

Buom yn ystyried cymaryddion yn y DU ac yn rhyngwladol gan gymharu cynrychiolaeth wleidyddol ar lefel ddatganoledig yng Nghymru â'r gynrychiolaeth yn yr Alban ac yng Ngogledd Iwerddon, a chymharu maint y Cynulliad â deddfwrfeydd is-genedlaethol rhyngwladol.

Nid yw'r fath gymariaethau'n hawdd eu gwneud, gan fod y setliadau datganoli yn amrywio'n sylweddol (er enghraifft mewn meysydd megis materion domestig a llesiant).

Serch hynny, mae'n amlwg bod y Cynulliad yn fach iawn o'i gymharu â'r rhan fwyaf o ddeddfwrfeydd tebyg. Mae'r Cynulliad hefyd yn fach o gymharu ag awdurdodau lleol yng Nghymru.

FAINT O AELODAU SYDD EU HANGEN AR Y CYNULLIAD?

Mae dulliau amgen o wneud y mwyaf o gapasiti'r Cynulliad 60 Aelod eisoes wedi cael eu harchwilio a'u gweithredu. Mae gan bob un o'r dulliau eu rhinweddau, a dylent barhau i gael eu harchwilio.

Serch hynny, **nid oes yr un o'r dulliau hyn wedi mynd i'r afael â'r cyfyngiad sydd wrth wraidd y mater, ac nid oes modd iddynt wneud hynny chwaith. Y cyfyngiad dan sylw yw'r prinder amser dybryd sydd gan y 60 Aelod Cynulliad i ymgymryd â'u cyfrifoldebau**—gan gynnwys paratoi, ymchwilio a chyfrannu at fusnes ffurfiol y Cynulliad, ynghyd â'u rolau fel cynrychiolwyr, ymgyrchwyr, gwleidyddion a chyflogwyr. Mae dadleuon cryf, felly, o blaid cynyddu nifer yr Aelodau.

Bydd galw am ragor o wleidyddion yn beth amhoblogaidd. Fodd bynnag, fel Panel Arbenigol, annibynnol, credwn ein bod mewn sefyllfa dda i archwilio'r achos ac i wneud argymhellion mewn modd

diduedd a chynaliadwy.

Bwriadwn i'n **hargymhellion fod yn sylfaen ar gyfer deddfwrfa gynaliadwy na fydd angen iddi ailystyried y materion hyn yn y dyfodol agos.** Mater i'r Cynulliad fydd sefydlu strwythurau a ffyrdd priodol o weithio a fydd yn sicrhau bod y capasiti ychwanegol yn cael ei ddefnyddio'n effeithiol i ysgafnhau'r pwysau presennol a chan gadw'r costau ychwanegol i'r lleiafswm eithaf.

Nid oes un dull awdurdodol o benderfynu'r maint gorau ar gyfer deddfwrfa. Serch hynny, **mae ein dadansoddiad yn awgrymu mai rhwng 80 a 90 Aelod fyddai'r maint priodol ar gyfer y Cynulliad. Trwy gynyddu'r Cynulliad i faint o fewn yr ystod honno, byddai manteision**

gwerthfawr o ran capasiti'r sefydliad a byddai manteision cyfatebol i bobl Cymru hefyd.

O fewn yr ystod hon, mae'n glir y byddai gwahaniaeth amlwg rhwng y ddau begwn. Byddai ffigur sy'n nes at 80 yn sicr yn cryfhau'r sefydliad ac yn gwella'i allu i gyflawni ei gyfrifoldebau yn effeithiol.

Ar y pegwn arall, byddai mwy o fanteision, gan sicrhau gwahaniaeth ystyrion yng ngallu llawer o'r Aelodau i arbenigo, a byddai budd yn sgil hynny o ran y gwaith craffu a chynrychioli. Byddai ffigur ar y pegwn uchaf hefyd yn osgoi'r risg y byddai angen ailystyried mater capasiti yn y dyfodol, pe byddai cyfrifoldebau'r Cynulliad yn cynyddu fwy fyth.

Yr opsiwn a ffeirir gennym, felly, yw bod maint y Cynulliad ar begwn uchaf yr ystod a argymhellir gennym.

Yn amlwg, byddai goblygiadau ariannol yn gysylltiedig â chynnydd ym maint y Cynulliad. Tabl 1 ceir amcangyfrif Comisiwn y Cynulliad o'r costau blynyddol rheolaidd ychwanegol a allai ddeillio o 20 neu 30 Aelod Cynulliad ychwanegol. At ddibenion yr amcangyfrifon hyn, mae'r Comisiwn wedi rhannu'r costau blynyddol rheolaidd ychwanegol yn elfennau craidd ac elfennau newidiol.

Mae'r amcangyfrifon a roddwyd i ni gan Gomisiwn y Cynulliad o'r costau blynyddol rheolaidd sy'n

gysylltiedig â'n cynigion yn amrywio, felly, o tua £6.6 miliwn y flwyddyn i £9.6 miliwn y flwyddyn. Yn 2017–18, cyllideb flynyddol y Comisiwn oedd £53.7 miliwn. Mae'r costau blynyddol rheolaidd ychwanegol yn y tabl yn cynrychioli 12 y cant o'r gyllideb honno yn achos 20 Aelod ychwanegol, a 18 y cant yn achos 30 Aelod ychwanegol. At hynny, byddai rhai costau untro, er enghraifft costau sy'n gysylltiedig ag addasu'r Siambr a swyddfeydd yr Aelodau. Mae'r Comisiwn yn amcangyfrif y byddai'r rhain oddeutu £2.4 miliwn ar gyfer 20 Aelod ychwanegol a £3.3 miliwn ar gyfer 30 Aelod ychwanegol.

Tabl 1 Amcangyfrif o gostau blynyddol rheolaidd 20 neu 30 Aelod ychwanegol

	£000	
	20 Aelod ychwanegol	30 Aelod ychwanegol
Costau blynyddol rheolaidd craidd	5,970	8,860
Costau blynyddol rheolaidd newidiol	650	780
Cyfanswm y costau blynyddol rheolaidd	6,620	9,640

Mae'r amcangyfrifon o'r costau a ddarparwyd i ni, o reidrwydd, yn seiliedig ar y gwasanaethau a'r system o gymorth ariannol sydd ar waith ar hyn o bryd. Mae swmp y costau rheolaidd a nodwyd yn cael eu penderfynu gan Fwrdd Taliadau annibynnol y Cynulliad, ac yn cael eu llywio'n uniongyrchol gan nifer yr Aelodau, er enghraifft, cyflogau'r Aelodau a'u staff cymorth, y lwfansau sydd ar gael i'r Aelodau, a'r gost o gynnal y swyddfeydd etholaethol. Mae cyfran lai, ond arwyddocaol serch hynny, yn dibynnu ar benderfyniadau a wneir gan Gynulliad y dyfodol am ei arferion gwaith a chostau'r gwasanaethau cymorth seneddol a ddarperir i'r Aelodau gan Gomisiwn y Cynulliad.

Rydym yn annog y Bwrdd Taliadau a Chomisiwn y Cynulliad i ystyried sut y dylid addasu cyfanswm y lefelau staffio presennol, y gwasanaethau a'r adnoddau ariannol a ddarperir i gynorthwyo'r Aelodau pe byddai'r Cynulliad yn fwy o faint, fel bod y gost o weithredu ein hargymhellion yn cael ei chadw i'r lleiafswm eithaf. Efallai y bydd y gallu i sicrhau bod y cyhoedd yn derbyn Cynulliad mwy o faint yn ddibynnol ar hyn.

Yn y pen draw, fodd bynnag, rhaid i'r ystyriaeth a roddir i'r costau gydnabod bod rôl graffu a throsolwg y Cynulliad, os caiff ei chyflawni'n effeithiol, yn effeithio'n gadarnhaol ar fywydau pobl yng Nghymru trwy wella ansawdd deddfwriaeth Cymru,

a thrwy ddylanwadu ar bolisi a phenderfyniadau Llywodraeth Cymru. At hynny, er bod cost democratiaeth seneddol yng Nghymru yn sylweddol mewn termau absoliwt, cyfran fach iawn ydyw o'r symiau a gaiff eu gwario gan y llywodraeth y mae'n cynnal trosolwg ohoni. Gallai hyd yn oed welliannau bach yn y broses o graffu ar wariant a pholisi Llywodraeth Cymru ddod â budd sylweddol i drethdalwyr.

I'r perwyl hwn, rydym yn cytuno â safbwynt
Comisiwn Silk:

“

Rhaid wrth graffu da i gael deddfwriaeth dda, ac mae deddfwriaeth dda yn talu amdani ei hun.

PANEL ARBENIGOL AR DDIWYGIO
ETHOLIADOL Y CYNULLIAD

Y SYSTEM ETHOLIADOL

Os cynyddir maint y Cynulliad, bydd angen diwygio'r ffordd y caiff Aelodau'r Cynulliad eu hethol. Cafodd yr ystyriaeth a roddwyd gennym i'r system etholiadol fwyaf priodol ar gyfer y Cynulliad ei sbarduno a'i hybu gan ein casgliadau ar nifer yr Aelodau sydd eu hangen arno.

MATERION YR YDYM WEDI'U HYSTYRIED

Aethom ati i bennu egwyddorion y gallem eu defnyddio i bwysu a mesur systemau etholiadol, er mwyn penderfynu pa system a allai fod yn briodol i Gymru:

- ▶ **Atebolwydd ac effeithiolrwydd y llywodraeth:**
Dylai'r system annog llywodraeth effeithiol, atebol a sefydlog, boed ganddi fwyafrif neu boed yn glymblaid.
- ▶ **Cyfranoldeb:**
Ni ddylai'r system gael cynrychiolaeth sy'n llai cyfrannol na threfniadau etholiadol presennol y Cynulliad, a dylai, o ddewis, fod yn fwy cyfrannol.
- ▶ **Atebolwydd Aelodau:**
Dylai'r system sicrhau bod yr holl Aelodau yn amlwg atebol i'r etholwyr a sicrhau y gallant gynrychioli'r etholwyr yn effeithiol ac yn briodol er lles y wlad.
- ▶ **Statws cyfwerth:**
Cyn belled ag y bo modd, dylai'r system sicrhau y caiff yr holl Aelodau eu hethol â mandad lled gyfwerth, sy'n rhoi statws cyfartal iddynt.
- ▶ **Amrywiaeth:**
Dylai'r system annog a chefnogi canlyniad lle yr etholir cynrychiolwyr sy'n adlewyrchu'r boblogaeth yn fras.
- ▶ **Rhoi dewis i bleidleiswyr:**
Lle bo hynny'n bosibl o fewn dyluniad y system, dylai ganiatáu i bleidleiswyr ddethol neu ddangos eu dewis o ran ymgeiswyr unigol.
- ▶ **Mandad cyfwerth:**
Dylai'r system adlewyrchu'r egwyddor gyffredinol wrth wraidd dyluniad systemau pleidleisio drwy sicrhau bod pob pleidlais tua'r un gwerth, a seddau'n cael eu dosrannu gan ystyried niferoedd yr etholaeth a daearyddiaeth.
- ▶ **Ffiniau:**
Dylai'r system fod yn seiliedig ar ardaloedd daearyddol wedi'u diffinio'n glir, sy'n golygu rhywbeth i bobl ac sy'n ystyried cymunedau presennol, ynghyd â'r ffiniau etholiadol a gweinyddol presennol.
- ▶ **Symlrwydd:**
Dylai'r system gael ei dylunio gan roi sylw i symlrwydd ac eglurder i bleidleiswyr.
- ▶ **Cynaliadwyedd a'r gallu i addasu:**
Dylai fod modd gweithredu'r system erbyn 2021, ac ymateb ac addasu o ganlyniad i newid yn y tueddiadau gwleidyddol, demograffig a deddfwriaethol, ynghyd â'r anghenion newydd a'r amgylchiadau newydd a ddaw i'r amlwg, heb fod angen rhagor o newid sylfaenol yn y dyfodol agos.

Yn amlwg, ni all unrhyw un system etholiadol fodloni pob un o'n hegwyddorion yn llawn. Serch hynny, gyda'i gilydd maent yn fframwaith cadarn i asesu gwahanol systemau etholiadol ac i ddod i gasgliadau ac argymhellion diduedd sy'n wleidyddol niwtral.

Buom yn ystyried **trefniadau etholiadol presennol** y Cynulliad, a'r **cyd-destun ar gyfer diwygio etholiadol yng Nghymru**.

Ystyriwyd enw da a chlodwiw y Cynulliad o ran **cynrychiolaeth y rhywiau**, a'r dulliau o ddiogelu'r cynnydd a wnaed gan y pleidiau yng Nghymru hyd yn hyn. Daethom i'r casgliad y bydd **ymyriadau deddfwriaethol**—fel **cwotâu rhywedd**—yn ychwanegol at ddarpariaethau i'w gwneud yn ofynnol **cyhoeddi gwybodaeth ddi-enw am amrywiaeth ymgeiswyr**, a galluogi ymgeiswyr i **sefyll i'w hethol ar sail trefniadau rhannu swydd**, yn effeithiol wrth gefnogi ac annog Cynulliad amrywiol, o ran rhywedd yn ogystal â nodweddion amrywiaeth ehangach.

Drwy bwyso a mesur gwahanol systemau etholiadol, gwrthodwyd y systemau hynny nad oeddem yn hyderus y gallent fodloni'n hegwyddorion yn ddigonol. O ganlyniad, rydym wedi hoelio'n sylw ar dair system sydd, yn ein barn ni, yn bodloni'r egwyddorion hynny:

Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy

- ▶ **Yr opsiwn a ffeirir gennym: Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy**, gyda'r hyblygrwydd i ethol Cynulliad o rhwng 80 a 90 Aelod ar sail etholaethau aml-aelod, gan roi cymaint o ddewis ag y bo modd i'r pleidleiswyr a bod yn syml iddynt, pe byddai awdurdodau lleol Cymru hefyd yn mabwysiadu'r un system.

System Rhestr Hyblyg

- ▶ **Opsiwn amgen dilys: system Rhestr Hyblyg**, sydd yr un mor hyblyg o ran maint y Cynulliad y gellid ei ethol a'r etholaethau y gellid ei seilio arnynt, ond gan ddarparu cydbwysedd rhwng rhoi dewis i bleidleiswyr a dylanwad pleidiau.

System Cynrychiolaeth Gyfrannol Aelodau Cymysg

- ▶ **Opsiwn y 'status quo': System Cynrychiolaeth Gyfrannol Aelodau Cymysg**, a fyddai'n golygu addasu ychydig bach ar system bresennol y Cynulliad, gan gadw'r fantais ei bod yn gyfarwydd i bleidleiswyr, ond a fyddai'n cyfyngu'r Cynulliad i 80 Aelod yn 2021.

Yna buom yn ystyried y ffiniau etholiadol o ran gweithredu'r tair system a oedd gennym dan sylw. **Diystyrwyd y syniad o gynnal adolygiad llawn o'r ffiniau** am nad oedd digon o amser i wneud hynny cyn 2021. **Diystyrwyd hefyd y 29 etholaeth a gynigir gan San Steffan** ar y sail na ddylai ffiniau'r Cynulliad gael eu pennu gan ffactorau nad ydynt ond yn berthnasol i Gymru i raddau cyfyngedig. Felly, lluniwyd opsiynau sy'n defnyddio'r **ardaloedd etholiadol neu weinyddol presennol fel meini adeiladu**. Mae mantais i opsiynau o'r fath am eu bod yn gyfarwydd ac yn syml i bleidleiswyr, yn ogystal â bod modd eu rhoi ar waith erbyn 2021. Cynigiwn ddwy set wahanol o etholaethau aml-aelod:

- ▶ **Yr opsiwn a ffeirir gennym: 20 etholaeth sy'n seiliedig ar etholaethau presennol y Cynulliad**. Roedd ein gwaith modelu yn dangos mai dyma'r opsiwn mwyaf priodol ar gyfer ethol Cynulliad o 89 neu 90 Aelod, hynny yw ar begwn uchaf yr ystod a argymhellir gennym. Mantais hyn yw bod yr etholaethau yn weddol debyg o ran maint, a'r ardaloedd felly yr un modd, ond ar y llaw arall byddai angen trefniadau adolygu ffiniau ar wahân.

- ▶ **Opsiwn amgen dilys: 17 etholaeth yn seiliedig ar ardaloedd yr awdurdodau lleol**. Roedd ein gwaith modelu yn dangos y gallai hwn fod yn briodol ar gyfer Cynulliad o 83 neu 84 Aelod, hynny yw tua chanol yr ystod a argymhellir gennym. Mantais hyn yw nad oes angen dull ar wahân o adolygu ffiniau a'i fod yn gyfarwydd i bleidleiswyr, ond ar y llaw arall mae'r niferoedd poblogaeth amrywiol yn golygu bod maint ardaloedd yn amrywio'n fawr.

Rydym hefyd yn dangos sut y **gellid defnyddio ffiniau etholaethol a rhanbarthol presennol y Cynulliad yn sail i ethol Cynulliad** mwy o faint drwy gyfrwng system Cynrychiolaeth Gyfrannol Aelodau Cymysg—**opsiwn y status quo**.

Buom yn ystyried sut i sicrhau bod ein ffiniau arfaethedig yn parhau'n gynaliadwy, gan amlygu'r angen **am ddulliau o adolygu ffiniau neu ddosraniad y seddau** fel y gall trefniadau etholiadol y Cynulliad ymateb i newidiadau demograffig yn y dyfodol.

SUT Y DYLLID ETHOL AELODAU'R CYNULLIAD?

Gofynnwyd inni wneud argymhellion y gellid eu gweithredu erbyn etholiad nesaf y Cynulliad yn 2021. Y dewis a ffeirir gennym, ar yr amod bod ein hargymhelliad ar gyfer cwota rhywedd integredig yn cael ei weithredu, yw **Cynulliad o 89 neu 90 Aelod i'w ethol drwy gyfrwng system Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy ar sail 20 etholaeth aml-aelod** i'w ffurfio trwy baru 40 etholaeth bresennol y Cynulliad.

Yn y pen draw, rydym yn cydnabod mai'r Cynulliad sydd i benderfynu ar y blaenoriaethau a'r egwyddorion y mae'n awyddus i'w system etholiadol eu cyflawni. I'r perwyl hwn, rydym hefyd wedi cynnig model etholiadol a ffiniau etholiadol a allai fod yn opsiwn amgen dilys, yn ogystal ag opsiwn status quo.

PANEL ARBENIGOL AR DDIWYGIO
ETHOLIADOL Y CYNULLIAD

YR OEDRAN PLEIDLEISIO ISAF AR GYFER ETHOLIADAU'R CYNULLIAD

Gofynnwyd inni ystyried beth fyddai'r oedran pleidleisio isaf priodol ar gyfer etholiadau'r Cynulliad o 2021 ymlaen.

MATERION YR YDYM WEDI'U HYSTYRIED

Rydym wedi ystyried y cyd-destun yng Nghymru a'r DU, ac yn rhyngwladol. Yng Nghymru, mae Llywodraeth Cymru yn ymgynghori ar gynigion i ostwng yr oedran pleidleisio yn etholiadau llywodraeth leol i 16 oed. Mae'r oedran pleidleisio yn yr Alban wedi'i ostwng i 16 oed ar gyfer etholiadau llywodraeth leol a Senedd yr Alban, ac mae'r pwysau i ostwng yr oedran pleidleisio ledled y DU yn parhau i gynyddu.

Mae llawer o'r drafodaeth gyhoeddus ynghylch oedran pleidleisio yn canolbwyntio ar ba un a fyddai **trothwy oedran** is yn fwy addas neu'n llai addas wrth ystyried yr oedrannau y caiff cyfrifoldebau a hawliau eraill eu cyflwyno. Daethom i'r casgliad fod diffyg cydlynid a chysondeb yn y trothwyon oedran sy'n berthnasol yn y DU ac yn rhyngwladol, a'r gwirionedd yw nad oes un oedran penodol pryd y bydd person ifanc yn ysgwyddo'r holl gyfrifoldebau a'r hawliau sydd gan oedolyn o ddinesydd. Er ei bod yn berthnasol, o bosibl, cymharu'r oedrannau pan mae pobl ifanc yn caffael hawliau a chyfrifoldebau, nid yw'r cymariaethau hynny yn ein

darbwyllo.

O ran **cyfranogiad gwleidyddol**, mae rhesymau damcaniaethol da dros ddisgwyl y gellid annog rhagor o bobl i fwrw eu pleidlais yn y tymor hir trwy sefydlu'r arfer o bleidleisio a hwythau'n ifanc, ar adeg pan fo nifer o bobl ifanc yn dal i fyw gartref. Mae tystiolaeth y gall gostwng yr oedran pleidleisio beri, yn y tymor byr, i ragor o bobl ifanc rhwng 16 ac 17 oed nag o bobl rhwng 18 a 21 oed fwrw pleidlais, pan gaiff hynny ei gefnogi gan addysg briodol ac effeithiol o ran dinasyddiaeth mewn perthynas â rhoi rhagor o amlygrwydd i etholiadau. Nid oes eto dystiolaeth yn dangos effaith yn y tymor hir gan nad yw'r

lleoedd hynny sydd wedi gostwng yr oedran pleidleisio i 16 oed ond wedi gwneud hynny'n ddiweddar. Gwnaethom hefyd ystyried mathau eraill o gyfranogiad gwleidyddol, ond bach iawn o dystiolaeth a gawsom pa un a yw gostwng yr oedran pleidleisio yn arwain at ragor o gyfranogiad gwleidyddol heblaw pleidleisio.

Buom yn ystyried astudiaethau am **wybodaeth wleidyddol, aeddfedrwydd ac annibyniaeth barn** pobl ifanc 16 ac 17 oed. Gellir rhannu'r astudiaethau hynny'n ddau gategori: y rheini a gynhaliwyd mewn lleoedd lle nad yw pobl ifanc 16 ac 17 oed wedi cael yr hawl i bleidleisio, a'r lleoedd hynny sydd wedi rhoi'r hawl iddynt bleidleisio.

Mae'r canlyniadau'n amrywio, ond mae'r dystiolaeth allweddol yn dod o'r lleoedd hynny sydd yn caniatáu i bobl ifanc 16 ac 17 oed bleidleisio. Er enghraifft, canfu ymchwil gan y Comisiwn Etholiadol yn sgil etholiadau lleol 2017 yn yr Alban, fod pobl ifanc 16 ac 17 oed wedi ei chael yn haws cael gafael ar wybodaeth am sut i fwrw eu pleidlais na phobl ifanc rhwng 18 a 24 oed, a'u bod yn llai tebygol o'i chael yn anodd llenwi eu papur pleidleisio.

Mae polau ac arolygon yn y DU o **farn y cyhoedd** yn dangos yn gyson mai cyfyngedig yw'r gefnogaeth i ostwng yr oedran pleidleisio. Fodd bynnag, nid yw'r mater wedi cael llawer o sylw ymhlith y cyhoedd, i bob golwg, ac mae'n debyg mai ychydig o ystyriaeth y byddai llawer o bobl wedi'i roi iddo. Mae proffil y mater yn debygol o godi yn sgil cynigion Llywodraeth Cymru ar gyfer etholiadau llywodraeth leol yng Nghymru. Er nad

ydynt yn cynrychioli pob person ifanc, mae'r ymatebion a gawsom gan sefydliadau sy'n gweithio gyda phobl ifanc yn awgrymu fod cefnogaeth ymhlith pobl ifanc i ostwng yr oedran pleidleisio.

Gofynnwyd i'r Comisiwn Etholiadol beth fyddai goblygiadau posibl gostyngiad yn yr oedran pleidleisio, o ran **gweinyddu etholiadol**. Cyfeiriodd at rai o'r materion y byddai angen eu hystyried pe byddai'r oedran pleidleisio yn cael ei ostwng, gan gynnwys costau, gweithgarwch codi ymwybyddiaeth y cyhoedd, gwaith gweinyddu'r gofrestr etholiadol a hyfforddiant. Daeth i'r casgliad mai'r brif ystyriaeth oedd bod unrhyw newid yn cael ei wneud mewn da bryd cyn yr etholiad perthnasol. Pe byddai Llywodraeth Cymru yn bwrw ymlaen â'i chynigion ar gyfer etholiadau llywodraeth leol, bydd angen mynd i'r afael â'r materion hyn beth bynnag.

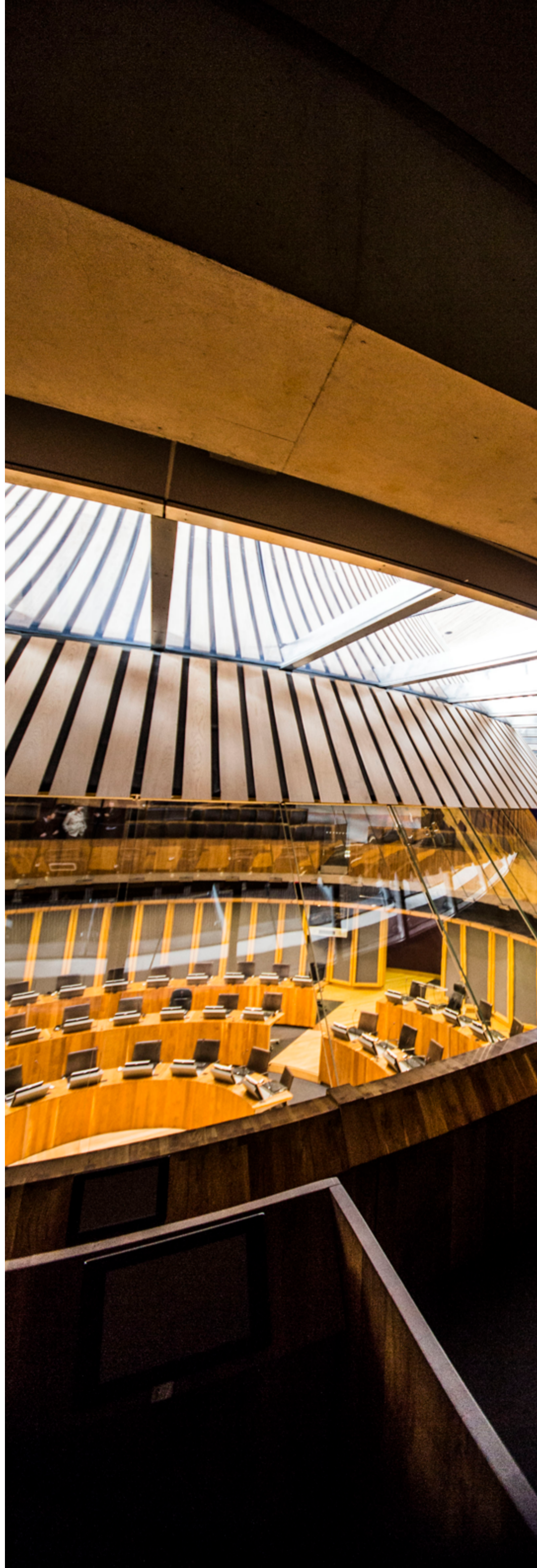
AR BA OED Y DYLLID CAEL YR HAWL I BLEIDLEISIO YN ETHOLIADAU'R CYNULLIAD?

Rydym wedi adolygu'r dystiolaeth, yr ymchwil a'r dogfennau presennol, wedi gofyn am dystiolaeth ychwanegol a barn gan arbenigwyr a rhanddeiliaid allweddol, wedi ystyried yr etholfraint bresennol a'r cyd-destun ehangach yng Nghymru, y DU a manau eraill, ac wedi ystyried y risgiau a'r cyfleoedd sy'n gysylltiedig ag unrhyw newid.

Mae'r dystiolaeth yr ydym wedi'i hystyried yn awgrymu y byddai **gostwng yr oedran pleidleisio i 16 oed yn fodd grymus o godi ymwybyddiaeth wleidyddol a chyfranogiad mewn gwleidyddiaeth ymysg pobl ifanc.** At hynny, pe byddai Llywodraeth Cymru yn deddfu i ostwng yr oedran pleidleisio ar gyfer etholiadau llywodraeth leol Cymru o 2022 ymlaen, byddai'n anghyson iawn, ac yn codi materion gwleidyddol a gweinyddol ychwanegol, pe na byddai'r oedran pleidleisio yn cael ei ostwng ar gyfer etholiadau'r Cynulliad o 2021 ymlaen hefyd.

Mae'r dystiolaeth yn awgrymu bod etholiadau sy'n cael mwy o sylw yn fwy tebygol o arwain at gynnydd yn y gyfran sy'n pleidleisio; felly pe byddai'r etholfraint yn cael ei hestyn yng Nghymru, mae'n ddymunol bod hynny'n digwydd gyntaf yn etholiad y Cynulliad, gan fod hwnnw'n denu mwy o sylw.

I sicrhau y caiff pobl ifanc eu hannog a'u cefnogi i arfer eu hawl i bleidleisio, dylai unrhyw ostyngiad yn yr oedran pleidleisio gael ei gyflwyno law yn llaw ag **addysg briodol, effeithiol ac amhleidiol o ran gwleidyddiaeth a dinasyddiaeth.** Dylai addysg o'r fath fod yn rhan o amrywiaeth o ddulliau y gallai'r Cynulliad, Llywodraeth Cymru ac eraill eu rhoi ar waith i wella ymgysylltiad a chyfranogiad gwleidyddol pobl ifanc. Gallai'r camau gweithredu hyn fod yn fwy effeithiol pe baent yn cael eu cynnal cyn etholiad y Cynulliad yn 2021, sy'n cael mwy o sylw, yn hytrach na'r etholiadau llywodraeth leol yn 2022.

PANEL ARBENIGOL AR DDIWYGIO
ETHOLIADOL Y CYNULLIAD

ARGYMHELLION

Dylid cynyddu maint y Cynulliad i 80 Aelod fan lleiaf, ac yn ddelfrydol i 90 Aelod, i sicrhau bod gan y senedd a etholir yn 2021 ddigon o gapasiti i gyflawni ei chyfrifoldebau o ran craffu ar bolisi, deddfwriaeth a chyllid, ac y gall yr Aelodau hefyd gyflawni eu rolau fel cynrychiolwyr, ymgyrchwyr, gwleidyddion, a rolau eraill.

Tudalen 28 yn yr adroddiad llawn

Dylai'r Bwrdd Taliadau a Chomisiwn y Cynulliad ystyried sut y gellir addasu cyfanswm y cymorth staffio, y gwasanaethau a'r adnoddau ariannol a ddarperir i'r Aelodau pe byddai'r Cynulliad yn fwy o faint, fel bod y gost o weithredu ein hargymhellion yn cael ei chadw i'r lleiafswm posibl.

Tudalen 31 yn yr adroddiad llawn

Rhaid i'r Cynulliad ffrwyno'i hun yn y ffordd y mae'n gwneud defnydd o unrhyw gynnydd ym maint y sefydliad—er enghraifft mewn perthynas â nifer a maint y pwyllgorau, penodi deiliaid swyddi, ac uchafswm maint Llywodraeth Cymru—i sicrhau bod y manteision posibl ar gyfer ansawdd a swm y gwaith craffu yn cael eu gwireddu a bod costau ychwanegol yn cael eu cadw i'r lleiafswm eithaf.

Tudalen 93 yn yr adroddiad llawn

Os caiff ein hargymhellion ar ymyriadau deddfwriaethol i gefnogi ac annog amrywiaeth o ran cynrychiolaeth eu gweithredu, dylai'r Cynulliad gael ei ethol ar sail system Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy o 2021 ymlaen. Fodd bynnag, oni chaiff yr argymhellion hyn eu gweithredu, dylai'r Cynulliad gael ei ethol ar sail system etholiadol Rhestr Hyblyg o 2021 ymlaen.

Tudalen 108 yn yr adroddiad llawn

Rydym yn argymhell na ddylai etholaethau aml-aelod y Cynulliad y mae system Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy neu Restr Hyblyg yn seiliedig arnynt ethol dim llai na phedwar Aelod ac yn ddelfrydol dim mwy na chwe Aelod.

Tudalen 112 yn yr adroddiad llawn

Pe byddai'r Cynulliad yn gweithredu naill ai system etholiadol Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy neu Restr Hyblyg yn 2021, rydym yn argymhell y dylid ethol Cynulliad o 89 neu 90 Aelod ar sail 20 etholaeth y Cynulliad a ffurfiwyd drwy baru 40 etholaeth bresennol y Cynulliad. Gallai model etholaeth aml-aelod sy'n seiliedig ar gyfuno neu rannu ardaloedd awdurdodau lleol fod yn opsiwn amgen dilys ar gyfer ethol Cynulliad o 83 neu 84 Aelod ar sail naill ai system Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy neu Restr Hyblyg, pe bai'r Cynulliad yn penderfynu bod yr amrywiadau ym maint ardaloedd yn dderbyniol.

Tudalen 112 yn yr adroddiad llawn

7

Dylai'r Cynulliad ystyried, wrth ddsrannu seddau i etholaethau neu ranbarthau, a ddylid cymhwyso pwysoliad ychwanegol i bleidleiswyr mewn rhannau penodol o Gymru, er enghraifft ar sail y pellter o Fae Caerdydd, gwledigrwydd neu amddifadedd yr ardal y maent wedi'u cofrestru i bleidleisio ynddi.

Tudalen 113 yn yr adroddiad llawn

8

Dylai Llywodraeth Cymru, wrth ddatblygu ei chynigion ar gyfer diwygio etholiadol ym maes llywodraeth leol, ystyried ein hargymhellion a'n hadroddiad, yn enwedig o ran dyluniad a gweithrediad y system etholiadol Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy.

Tudalen 120 yn yr adroddiad llawn

9

Dylai'r Cynulliad ofyn i'r Ysgrifennydd Gwladol gychwyn adran 106 o Deddf Cydraddoldeb 2010 mewn perthynas ag etholiadau'r Cynulliad, neu drosglwyddo'r pŵer i wneud hynny i Weinidogion Cymru. Fel arall, dylai deddfwriaeth i ddiwygio trefniadau etholiadol y Cynulliad gynnwys darpariaeth a fyddai'n sicrhau bod gwybodaeth ar gael ynghylch amrywiaeth.

Tudalen 123 yn yr adroddiad llawn

10

Er mwyn diogelu llwyddiannau'r Cynulliad a phleidiau gwleidyddol Cymru mewn perthynas â chynrychiolaeth gytbwys o ran y rhywiau, rydym yn argymhell bod cwota rhywedd yn cael ei integreiddio i'r system etholiadol a sefydlir ar gyfer 2021. Oni fydd hyn yn digwydd—boed am nad oes consensws gwleidyddol neu oherwydd cyfyngiadau cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad—rydym yn awgrymu bod disgwyl i'r pleidiau gwleidyddol fynd ati i sicrhau bod eu prosesau o ddethol ymgeiswyr yn cefnogi ac yn annog senedd i Gymru sy'n gytbwys o ran y rhywiau. Dylai hyn gynnwys bod y pleidiau yn mynd ati o'u gwirfoddol i fabwysiadu'r cwotâu a amlinellwyd gennym.

Tudalen 131 yn yr adroddiad llawn

11

Dylid newid y gyfraith etholiadol, gweithdrefnau'r Cynulliad a Phenderfyniad ar Dâl a Lwfansau Aelodau y Bwrdd Taliadau er mwyn i ymgeiswyr allu sefyll i'w hethol ar sail trefniadau rhannu swyddi tryloyw. Yr egwyddorion wrth wraidd trefniadau o'r fath yw y dylai ymgeiswyr egluro wrth bleidleiswyr y cytundeb sydd rhyngddynt i rannu'r swydd, bod y partneriaid sy'n rhannu'r swydd yn cael eu trin fel un person, ac y dylai'r Aelodau hynny sy'n rhannu'r swydd beidio ag achosi unrhyw gostau ychwanegol sy'n uwch na chostau un Aelod Cynulliad.

Tudalen 133 yn yr adroddiad llawn

12

Cyn gwneud unrhyw orchymyn yn rhagnodi dyluniad y papurau pleidleisio i'w defnyddio yn etholiadau'r Cynulliad, yn ychwanegol at yr ymgynghoriad sy'n ofynnol â'r Comisiwn Etholiadol gan adran 7(1) o *Ddeddf Pleidiau Gwleidyddol, Etholiadau a Refferenda 2000*, dylai Gweinidogion Cymru hefyd gynnal unrhyw ymgynghoriad arall a allai fod yn briodol, er mwyn sicrhau bod cynllun y papur pleidleisio a'r wybodaeth a gynhwysir arno yn briodol ar gyfer y system etholiadol ac i Gymru.

Tudalen 156 yn yr adroddiad llawn

13

Rhaid cymryd camau deddfwriaethol i sefydlu mecanweithiau o adolygu'r ffiniau neu'r dosraniad seddau gan ddarparu ar gyfer adolygiad llawn cyn etholiad 2026, pa un a gaiff ein cynigion ar gyfer diwygio eu gweithredu ai peidio. Rhaid i fecanweithiau o'r fath ystyried unrhyw newidiadau i etholfraint y Cynulliad, yn ogystal â newidiadau demograffig eraill neu newidiadau o ran y boblogaeth.

Tudalen 181 yn yr adroddiad llawn

14

Dylai'r oedran pleidleisio isaf ar gyfer etholiadau'r Cynulliad gael ei ostwng i 16 oed o etholiad 2021 ymlaen.

Tudalen 207 yn yr adroddiad llawn

15

Pe byddai'r Cynulliad yn penderfynu deddfu i ostwng yr oedran pleidleisio ar gyfer etholiadau'r Cynulliad i 16, dylai Comisiwn y Cynulliad gydweithio â Llywodraeth Cymru, y Comisiwn Etholiadol, pleidiau gwleidyddol ac eraill i gefnogi ac annog pobl ifanc i arfer eu hawl i bleidleisio, yn bwysicaf oll drwy ddarparu addysg dinasyddiaeth a gwleidyddiaeth a chodi ymwybyddiaeth ymysg y cyhoedd, a thrwy unrhyw ffyrdd priodol eraill.

Tudalen 213 yn yr adroddiad llawn

16

Rhaid i'r addysg ddinasyddiaeth a ddarperir i gyd-fynd ag unrhyw ostyngiad yn yr oedran pleidleisio:

- ▶ Gydabod yr amrywiaeth o leoliadau lle caiff pobl ifanc 16 ac 17 oed addysg a hyfforddiant, er mwyn sicrhau bod y rhai y tu allan i leoliadau ysgol traddodiadol hefyd yn cael eu cefnogi a'u hannog i fwrw'u pleidlais;
- ▶ Mynd ymhellach na dim ond amlinellu'r strwythurau democrataidd a'r prosesau ffurfiol, er mwyn ennyn diddordeb a hysbysu pobl ifanc am y materion sy'n bwysig iddynt;
- ▶ Sicrhau bod pobl ifanc yn cael cyfleoedd i ddysgu am yr amrywiaeth lawn o safbwyntiau gwleidyddol mewn ffordd amhleidiol;
- ▶ Cael ei darparu gan athrawon ac addysgwyr sydd wedi cael hyfforddiant o ansawdd uchel eu hunain er mwyn sicrhau bod yr addysg ddinasyddiaeth yn cael ei chymryd o ddifrif, ac i osgoi rhagfarn wleidyddol a'r canfyddiad o ragfarn wleidyddol;
- ▶ Cael ei hadolygu ar ôl cyfnod addas i sicrhau bod ei dyluniad a'r modd y caiff ei chyflawni yn bodloni'r amcanion.

Tudalen 214 yn yr adroddiad llawn

GWEITHREDU EIN HARGYMHELLION

Gofynnwyd i ni wneud argymhellion sy'n gynaliadwy ac yn briodol ar gyfer cyd-destun Cymru, ac y gellid eu gweithredu mewn pryd ar gyfer etholiad nesaf y Cynulliad yn 2021, pe gellid sicrhau'r gefnogaeth wleidyddol angenrheidiol.

Credwn ein bod wedi gwneud hynny. Mae ein dadansoddiad o rôl, capasiti a maint y Cynulliad yn ein harwain i gredu y dylid gweithredu'r argymhellion yn ein hadroddiad o fewn yr amserlen hon.

Mae rôl a chyfrifoldebau'r Cynulliad wedi bod yn esblygu ers 1999, ac maent yn wynebu cyfnod arall o newid sylweddol. Y model o ddatganoli sy'n seiliedig ar gadw pwerau a sefydlwyd gan *Ddeddf Cymru 2017*, datganoli trethiant, benthyca a meysydd polisi eraill, ymadael â'r Undeb Ewropeaidd—byddai hyd yn oed un o'r datblygiadau hyn yn heriol i unrhyw ddeddfwrfa. Os yw'r Cynulliad i allu ymateb yn effeithiol gydag amser, a datblygu i fod y corff seneddol y mae ei angen ar Gymru wrth iddo ganfod ei draed yn nhirwedd cyfansoddiadol y DU ar ôl Brexit, yna dylid mynd i'r afael â'r materion capasiti a amlinellir yn ein hadroddiad ar unwaith.

Yn amlwg, mater i'r Cynulliad ac i'r pleidiau gwleidyddol yng Nghymru yw a fydd hyn yn digwydd. Deallwn nad peth poblogaidd yw galw am ragor o wleidyddion, ac ni fydd fyth yn boblogaidd chwaith, yn enwedig yn erbyn cefndir economaidd heriol. Ond nid peth hawdd i wleidyddion yw gwneud yr hyn y mae'r Llywydd a Chomisiwn y Cynulliad wedi'i wneud, sef cydnabod yn agored yr hyn a brofwyd yn

wir gan ein dadansoddiad o'r dystiolaeth—bod gormod o bwysau ar Gynulliad o 60 Aelod, a bod yr holl ddewisiadau amgen yn lle cynyddu'i faint wedi'u profi i'r eithaf heb fynd i'r afael yn ddigonol â'r problemau a nodwyd gennym.

Fodd bynnag, rhaid gofyn y cwestiwn, os nad nawr, pryd? Nid oes yr un adeg berffaith ar gyfer newid cyfansoddiadol neu etholiadol sylweddol. Nid oes amheuaeth nad yw'r Cynulliad yn rhy fach a bod gormod o bwysau arno. Pwysleisiodd Comisiwn Richard hyn dair blynedd ar ddeg yn ôl. Ategodd Comisiwn Silk y neges yn 2014. Tynnodd Comisiwn y Cynulliad sylw ato ddwy flynedd yn ôl. Rydym ninnau'n ei ddweud yr un mor glir nawr. Ni fydd y mater hwn yn ei ddatrys ei hun. Oni fydd y Cynulliad yn gweithredu i fynd i'r afael â'r bwlch capasiti, mewn byr dro bydd yn methu â chyflawni ei gyfrifoldebau i weithio dros bobl Cymru a'u cynrychioli'n effeithiol.

Y cynharaf y gellid gweithredu ein hargymhellion yw 2021. Felly, rhaid i'r Cynulliad, am y pedair blynedd nesaf, geisio mynd i'r afael â'r heriau enfawr sy'n ei wynebu â dim ond 60 Aelod. Os bydd y Cynulliad yn derbyn bod achos dros newid, does dim amser i'w golli. Yn gynharach eleni, cyhoeddodd Comisiwn y Cynulliad, yn dilyn cytundeb unfrydol pob plaid yn y Cynulliad, y byddai'n cyflwyno deddfwriaeth i newid enw'r sefydliad i Senedd Cymru/Welsh Parliament. Ein her ni i'r Cynulliad yw ei fod yn achub ar y cyfle hwn i ddiwygio'r sefydliad, i adfywio democratiaeth Cymru, ac i fywiogi a sbarduno pleidleiswyr drwy ymestyn yr etholfraint a sefydlu system etholiadol sy'n seiliedig ar yr egwyddorion a nodwyd gennym. Yn sgil hynny, dylai etholiad 2021 greu deddfwrfa sydd â'r capasiti i gynrychioli pobl Cymru a'r cymunedau y mae'n eu gwasanaethu.

Galwad i weithredu yw ein hadroddiad; galwad i'r Cynulliad weithredu i sicrhau ei fod yn datblygu'n Senedd sydd wirioneddol yn gweithio i bobl Cymru.

